

*Савчук Аліна Ігорівна,
здобувач наукового ступеня доктора філософії
кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ*

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Верховенство права є фундаментальним принципом правової доктрини, який визначає, що жодна особа, орган чи установа не може бути вищою за саме право. З урахуванням викликів сьогодення, в контексті збройного нападу Російської Федерації, якісна реалізація вищезазначеного принципу – своєрідна основа стабільності, яка забезпечує надійний фундамент розвитку інших правових норм. Безумовно, забезпечення, реалізація захисту прав людини – це важливий показник правової держави, а виконання завдання щодо захисту прав людини залежить насамперед від рівня досягнень механізмів, що існують на національному рівні. Домінуюче значення в дослідженнях різних аспектах верховенства права стали праці таких вчених як О. Бандурки, В. Копейчикова, П. Рабіновича, Т. Скенлона, Б. Таманаги, Лона Л. Фуллера та ін. Дослідженню окремих проблем реалізації верховенства права в умовах війни присвятили свої праці Р. Гевісон, Т. Каменчук, Н. Кошляк, Н. Шелевер та ін. Однак проведені дослідження вказаних та багатьох інших авторів не вичерпують вказаної проблематики, оскільки потребують переосмислення в контексті визначення змісту та ролі верховенства права в умовах воєнного стану.

Вектором дослідження виступали обмеження, які вводяться під час дії правового режиму воєнного стану, адже останні повинні відповідати межах та обсягу, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, що прямо передбачені ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Зокрема, серед перерахованих заходів можна виділити окремо ті, які впливають на обсяг прав та свобод людини і громадянина. Крім того, у контексті розгляду дозволених обмежень, здатність людей користуватись основоположними свободами зазнала суттєвого та радикального впливу від початку збройного нападу Російської Федерації на Україну. Влив нападу на свободу думок та вираження поглядів, а також на свободу мирних зібрань та об'єднання включає як обмеження, так і інциденти, що водночас порушують інші права, серед яких, зокрема, право на життя, свободу та особисту недоторканність, заборона на катування та жорстоке поводження. Зокрема, окремим та вкрай специфічним аспектом виступає забезпечення прав людини на тимчасово окупованих територіях України. Попри те, що тимчасово окуповані території є непідконтрольними Україні, рішення та дії органів державної влади України все ж таки мають велике значення для верховенства права та забезпечення прав людини на цих територіях.

У зв'язку з цим, органи державної влади України у своїй діяльності покликані забезпечити прозорість і передбачуваність правових норм, дозволяючи громадянам і юридичним особам розуміти свої права та обов'язки.

На визначення просторових меж цього питання, відповідно до ст. 3 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 р. № 1207-VII тимчасово окупованою територією визначається: 1) сухопутна територія Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, внутрішні води України цих територій; 2) внутрішні морські води і територіальне море України навколо Кримського півострова, територія виключної (морської) економічної зони України вздовж узбережжя Кримського півострова та прилеглого до узбережжя континентального шельфу України, на які поширюється юрисдикція органів державної влади України відповідно до норм міжнародного права, Конституції та законів України; 3) повітряний простір над цими територіями мають керуватися ч. 2 ст. 3 Конституції України, згідно з якою права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

Беручи до уваги, що Російська Федерація чинить злочин агресії проти України та здійснює тимчасову окупацію частини її території за допомогою збройних формувань Російської Федерації, що складаються з регулярних з'єднань і підрозділів, підпорядкованих Міністерству оборони Російської Федерації, підрозділів та спеціальних формувань, підпорядкованих іншим силовим відомствам Російської Федерації, самопроголошені органи, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України створюють розпливчасті закони з невизначеною сферою дії, що не виправдано обмежують права на свободу вираження поглядів і мирних зібрань окупованих територіях, зокрема думок, що критикують офіційну позицію та політику окупаційних органів влади РФ. Відтак, вони можуть серйозно обмежувати простір для плюралістичних ЗМІ, які висвітлюють питання, що відповідають законним інтересам суспільства.

Застосування цих законів призвело до того, що окупаційні органи влади РФ запровадили санкції за широке коло висловлювань щодо використання сили РФ проти України. Так, у разі їх порушень держава має гарантувати їх відновлення та подальший надійний правовий захист. Проте станом на сьогодні, України позбавлена можливості контролювати окуповані території і, відповідно, забезпечувати норми Конституції України. Ідеться про порушення Росією як міжнародних договорів щодо прав людини, так і обов'язків за міжнародним гуманітарним правом як держави окупанта. Обмеження прав і свобод людини та громадянина як у мирний час та і в період діє воєнного стану виступає необхідним елементом правової системи будь-якої правової демократичної держави світу, зокрема України, в якій наразі триває війна, що об'єктивно зумовлює його законодавче врегулювання, сталість і законність судової практики та характеризуються тим, що такі обмеження повинні мати виключно правовий характер і накладатися лише відповідно до загального інтересу – національної безпеки, правопорядку, захисту норм моралі, захисту прав і свобод іншої людини, але з урахуванням приватних інтересів шляхом встановлення справедливого балансу інтересів. Цивільні особи, які виражали проукраїнські погляди та відстоювали їх у громадських місцях через соціальні мережі, а також цивільні особи, які належали до українських політичних партій, систематично

знавали погроз, свавільних арештів і тримання під вартою, катування і жорстокого поводження. Після цього їх часто примусово привозили на гуманітарні пункти перетину, де Збройні сили Російської Федерації наказували їм іти на територію, яка контролюється Урядом України.

Додержання прав людини – основна мета відносин між державою і громадянином, а вільне та ефективно їх здійснення – одна з найважливіших ознак демократичного суспільства і правової держави. Таким чином, повною реалізацією принципу верховенства права є вимога якості закону, покликана забезпечити прозорість і передбачуваність правових норм, дозволяючи громадянам і юридичним особам розуміти свої права та обов’язки. Якість закону сприяє виключенню або мінімізації двозначностей і конфліктів у правовій системі, сприяючи їй відповідності загальноприйнятим стандартам.

Список використаних джерел

1. Мерник А., Стоян Є., Артеменко К. Обмеження прав людини та основоположних свобод в умовах воєнного стану в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 49–52.

2. Полякова В. В. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод як джерело права в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Вип. 32. Т. 1. С. 145–148.

3. Лубінець Д. Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо додержання прав осіб, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України за період 24 лютого – 31 жовтня 2022 року. Харків: Видавництво «Право», 2022. 108 с.

4. Постанова КМУ від 15 вересня 2023 р. № 1000 «Деякі питання визначення правового режиму на тимчасово окупованій території України».

Фесан Тетяна Володимирівна,
студентка навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Мозоль Наталія Іванівна
доцент кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ОХОРОНА ТА ЗАХИСТ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Права і свободи людини і громадянина є фундаментальними цінностями, які гарантують гідність, автономію та розвиток кожної особи. У національних та міжнародних нормативних актах закріплені гарантії прав людини та їх захисту.